

בירורים בהלכה

"הנני מוכן... לקיים מצוה עשה של ספירת העומר"

לאור זה, עוררו כמה אחרונים (ועי' מו"מ מעניין בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סי' קח, בין הרש"ד מונק לרא"י זלניק), שלכאורה קיימת בעיית איסור 'בל תוסיף' לדעת הרמב"ם באמירת 'הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של ספירת העומר כמו שכתוב בתורה וספרתם לכם'. שהרי, לרוה"פ ספירת העומר מדרבנן, ובשעה שאומר שמתכוון לקיים מ"ע של ספה"ע, משמע שחיובו מהתורה (בעצם אמירת 'לשם יחוד והנני מוכן, עי' נוי"ב מהדו"ק יו"ד סי' צג; מהדו"ת או"ח סי' קז, וע"ע בחו"י סי' רי מש"כ בעניין הבנתו באמירת לשם יחוד, ועי' בערוה"ש תפ"ט, ו שהתפשטה אמירת הלשם יחוד קודם ספה"ע).

חשש זה, כבר עורר בעל הביכורי יעקב ביחס לחידושו, אליבא דהרמב"ם, שישנה מצות נטילת לולב מהתורה במשך כל שבעת ימי סוכות, בירושלים המקודשת, שיטול לולב בזה"י בכוונת ספק דאורייתא או ספק דרבנן, כדי שלא יעבור באיסור בל תוסיף אם חיובו מדרבנן, או בבל תגרע אם חיובו מהתורה (אמנם, גם בנטילת לולב, וגם בספה"ע לכאורה לרמב"ם אין כלל בעיה, שהרי בשניהם חיובם התורה גם בזה"י).

הרש"ד מונק (שם) הציע, שאיסור בל תוסיף זה הוא מיוחד על ביה"ד, אך לא באדם פרטי (וכך הציע במנחה שלומה עמי' קס, אמנם יש לדון בזה, שהרי בוודאי בל תוסיף הוא רק באדם פרטי, ושמה בל תוסיף מסוג זה בלבד, ועי"ע בפש"ד שם).

אכן, יש כתוצאה משאלה זו, שהציעו אפשרויות לשינוי הנוסח: (א) לומר מצות ספירת העומר, במקום מצות עשה של ספה"ע (דברי יציב או"ח ריד, כע"ז בילקו"י ה' ספה"ע בשם אביו הגרע"י). (ב) לומר 'וּכְתוּב בַּתּוֹרָה וְלֹא יָכוֹן שְׂכַתּוּב בַּתּוֹרָה' (תשובות והנהגות ב, רמז).

ויש שלא חששו לשאלה זו בכלל, שאף אם חושב האדם שאומר שזוהי מ"ע מהתורה, בטעות ליכא איסור בל תוסיף, ועוד, שסו"ס אין כאן כוונה מסוימת של האדם להוסיף מצוה, אלא לומר נוסח בלבד (פאת שדך שם, ועי' הליכו"ש ספה"ע יא, הע' 6). ועוד, שהלשון מצות עשה יכולה להתפרש גם כמצוה דרבנן וגם כדאורייתא, ומה שאומרים 'כמו שכתוב בתורה' ייש לפרשתו דחכמים תיקנו מצוה זו כמו שכתוב בתורה" (הליכו"ש, דבר הלכה אות ב).

האם ספירת העומר בזמן הזה מהתורה או מדרבנן? לדעת רוב הראשונים חיובה מדרבנן, אך דעת הרמב"ם (ה'ל' תמידין ומוספין פ"ז הכ"ב) חיובה מהתורה [ועי' ביה"ל ריש סימן תפט, שכן דעת ראשונים נוספים].

בביאור המח' ניתן לומר: האם דברי התורה שתחילת זמן הספירה הוא: "מיום הביאכם את עומר התנופה", הוא ציון זמן בלבד, וחיוב הספירה עומד בפני עצמו, ולפי"ז חיוב הספירה הוא מהתורה. או שזהו תנאי בספירה, שיתחיל מיום קצירת והבאת העומר, ולפי"ז חיוב הספירה בזה"י הוא מדרבנן, שהרי משחרב ביהמ"ק אין יכולת להביא את העומר (כך הסבירו הגר"פ פערלא בסוף המבוא לסה"מ לרס"ג, אמנם ישנם גם הסברים אחרים באחרונים, שגם אליבא דהרמב"ם הדבר תלוי בהקרבת העומר, אלא שעקרונית ניתן להקריב בזה"י קרבן, והאח' פלפלו בזה, עי' חי' הגר"ז מנחם בשם הגר"ח ועי' מוע"ז ח"ז סי' רכט. ובגמ' מנחות סה, א שלדעת אמ"מ מונים בזה"י ימים בלבד ולא שבועות משום שהוא זכר למקדש, משמע שהחובה מדרבנן, ויש שדייקו שאין זו מצות ספה"ע מדרבנן, אלא תקנה זכר למקדש, ואכמ"ל).

עוד נראה לומר, שישוד המח' הוא בטעם ספירת העומר, אם משום הכנה למתן התורה, או ספירה בין קרבן העומר לשתי הלחם (עי' ר"ן סוף פסחים במדרש שמביא, ובטעם שכתב הרמב"ם במו"נ ח"ג פמ"ג שהוא משום הקדמה והכנה למתן תורה, אמנם החינוך כתב כטעם זה, אך בדבריו משמע שהחיוב בזה"י מדרבנן [אך עי' ביה"ל ריש תפט שכתב בשמו שהוא מהתורה וצ"ע], ועי' במני"ח שם. ועי"ע מהרי"ל סדר ספה"ע שאין מברכים שהחיינו על הספירה, משום שהוא 'מכשיר מצוה' ליחג השבועות, משמע לכא' שאינו תלוי בעומר אלא אמצעי לקביעת חג השבועות. ועי' מנחת אלעזר (ה, יח); ובספרו שער יששכר מאמר עומר התנופה אות יז, שאמנם בזה"י ספה"ע מדרבנן, ואף אם נאמר שלא ניתן להביא שתי הלחם בשבועות ללא ספה"ע (וציין שם למח' אח' בזה), אם ספרו בזה"י אזי, כשיבנה ביהמ"ק קודם שבועות, יהיה ניתן להסתמך על הספירה מדרבנן, ולמפרע, אחר ההקרבה, תהפך לדאורייתא!).

הרמב"ם כתב (ממרים פ"ב ה"ט), שחלק מאיסור בל תוסיף הוא לומר על גזירה דרבנן שהיא מהתורה (לדוגמא, לומר על איסור עוף בחלב שהוא מהתורה), ועל כן שביה"ד גוזרים גזירות עליהם להסביר שהם מדרבנן, אך הראב"ד חלק שם על דבריו (ויש שהסבירו שזוהי הסיבה שאמ"מ סבר שבה"ז יש לספור את הימים בלבד, כדי שלא נטעה לומר שזהו דין דאורייתא. לדעת הרמב"ם, יל"ע במי שמפרסם פסק הלכה ואומר שדבר מסוים אסור, מטעם פריצת גדר או כל טעם אחר, למרות שהדבר מותר מעיקר הדין, אם יש בזה חשש בל תוסיף).